

Федір Андрощук

Від студента до професора (життя, кар'єра та епістолярій В. Г. Ляскоронського)

Вступ

Біографічні дослідження, як правило, присвячують видатним та неординарним особам. Обидві якості є доволі умовними та суб'єктивними. Якщо йдеться про науковця, то його особистий внесок є еквівалентним кількості робочих мов та відповідно довжині пам'яті посилянь на праці, опубліковані цими мовами. Однак, ці речі не є суттєвими, якщо об'єктом дослідження є лабораторія науки, а саме вивчення того, як людина стає науковцем, як вона розуміє «факт» і «актуальність» того, що вона робить, в яких умовах реалізує своє дослідження і який суспільний вплив набуває в результаті своєї кар'єри.

Об'єктом цього дослідження обрано Василя Григоровича Ляскоронського (24.12.1859–01.01.1928) — історика, нумізмата та археолога. Незважаючи на ряд біографічних праць і навіть захищену дисертацію¹, ім'я його сьогодні майже забуто. Науковому спадку також не пощастило. За життя дослідника було видано відносно небагато наукових публікацій, ті ж, які опубліковано, не дають об'єктивного уявлення про широчінь та глибину його інтересів. До сьогодні найбільш ґрунтовною біографічною роботою про Ляскоронського є

---

1 Дубровський В. Проф. В. Г. Ляскоронський. *Український історик*, рік II, 3–4 (7–8), 1965, 48–52; Ситник О. М. Василь Григорович Ляскоронський. *УІЖ*, 2, 1990, 88–99; Острянюк А. М. Василь Ляскоронський і Ніжинська вища школа. *Література та культура Полісся. Вип. 30: Культура Полісся та України в історичному, філологічно-мистецькому контексті*. Ніжин, 2005, 105–111; Довженко Р. В. Фонд В. Г. Ляскоронського в архіві Державного історичного музею Укр. РСР. *Архіви УРСР*, 4, 1990, 45–48; Завальна О. Наукова спадщина видатного українського історика Василя Григоровича Ляскоронського (1859–1928 рр.) у збірці Наукового архіву Національного музею історії України. *Пам'ять століть*, 1, 2007, 145–152; Міщук Г. Рукописні документи історика та археолога В. Г. Ляскоронського (1859–1928) з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з історії нумізматики. *Бібліотечний вісник*, 2, 2004, 27–31; Гордієнко Д. С. Дві автобіографії Василя Ляскоронського (1909–1913) та його особова справа (1923). *Український археографічний щорічник*, 18, 2013, 654–678; Яненко А. «Словом, усі діла та діла такі неприємні»: листи Василя Ляскоронського до Петра Курінного як джерело з історії українського музейництва 1920-х рр. *Болховітинівський щорічник 2017/2018*. Познань-Київ, 2019, 637–647.

некролог авторства Катерини Мельник-Антонович². Пізніші публікації додають окремі нюанси до того, що було вказано у некролозі. Ось короткий перелік найважливіших подій у житті дослідника, про які йтиметься у нашій статті:

- 1880 р. — вступ на історико-філологічний факультет Київського Університету;
- 1885 р. — завершення навчання в університеті та від'їзд за кордон для роботи репетитором у Відні;
- 1891 р. — повернення до Києва, робота на посаді вчителя історії та географії 3-ї гімназії, вступ та активна співпраця з Історичним товариством Нестора-Літописця;
- 1897 р. — публікація монографії «История Переяславской земли до половины XIII в.»;
- 1898 р. — захист магістерської дисертації «История Переяславской земли до половины XIII в.»;
- 1903 р. — обрання приват-доцентом кафедри історії Московського університету;
- 1907 р. — обрання приват-доцентом кафедри історії Київського університету;
- 1909 р. — призначення екстраординарним професором історії Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька;
- 1913 р. — публікація монографії «Киевский Вышгород в удельно-вечевое время»;
- 1922 р. — призначення професором кафедри мистецтвознавства Київського археологічного інституту;
- 1925 р. — керівництво розкопками на території садиби Софійського собору;
- 1926 р. — призначення завідувачем нумізматичного відділу Всеукраїнського музейного містечка на території Києво-Печерської Лаври;
- 1927 р. — керівництво розкопками на території Золотих Воріт у Києві.

Незважаючи на декілька спеціальних робіт, присвячених окремим аспектам його діяльності, власне науковий внесок Ляскоронського не є повною мірою оціненим. Пояснюється це кількома чинниками. З одного боку, не можна вважати, що академічна та викладацька кар'єри склалися для Ляскоронського вдало, особливо якщо порівняти його з дещо молодшим сучасником М. С. Грушевським, який як і Ляскоронський був вихованцем Київського університету св. Володимира. В одній з автобіографій, Грушевський згадує студентські роки між 1886 та 1890 рр. як доволі нецікавий період. У навчанні домінувало посилене вивчення класичної філології, навчання було повер-

2 Мельник-Антонович К. М. Василь Григорович Ляскоронський: Некролог. *Записки історико-філологічного відділу ВУАН*, 24, 1929, 360–382.

ховим, у межах загальних курсів, семінари були не цікавими. Єдиним професором, достойним уваги Грушевського, названий В. Б. Антонович, який у своїх інтересах все більше відходив від історії і приділяв увагу «спокійнішим» сферам: археології, історичній географії та нумізматиці³. Судячи з опублікованих праць та збережених рукописів, ці науки найбільш цікавили і В. Г. Ляскоронського.

Ляскоронський рано зацікавився історією і ще будучи гімназистом знав про Антоновича та його діяльність завдяки своєму старшому братові Володимиру — студенту університету та учителю гімназії Лубен Ф. І. Камінському — учаснику III Археологічного з'їзду у Києві⁴. Цікаво, що відгук Ляскоронського про університетську науку того часу співзвучний враженням Грушевського. Не потрапивши на курс до Антоновича через відрядження останнього за кордон, Ляскоронський розглядав інші альтернативи:

[...] не дуже задовольняли мене наявні наукові сили історично-філологічного факультету і я навіть надумував перевестись на інший факультет, що зрештою було звичайне явище серед студентства, яке допіру вступило на університет і не могло одразу з'ясувати складне та трудне завдання про свою майбутню кар'єру, та обрати відповідну спеціальність⁵.

Тим не менше, скоро Антонович повернувся з закордонного відрядження і Ляскоронський активно почав відвідувати його лекції, а також засідання Товариства Нестора-Літописця, які також вів Антонович і які часто відвідувала студентська молодь.

У роботах деяких молодих авторів можна прочитати про численні українофільські прояви Ляскоронського — зокрема, захист ним магістерської дисертації українською мовою, а також те, що начебто «небажання частини професури Університету Св. Володимира бачити в своїх рядах українофіла Ляскоронського на певний час закрило йому дорогу до Alma mater та змусило шукати роботу за межами України»⁶. Такому висновку суперечать як більшість робіт Ляскоронського, так і його особисте листування з рідними й колегами, включно з тим же Антоновичем. Усі ці матеріали написані російською мовою. З колоритного листа Ляскоронського-студента своїй сестрі Катерині очевидно, що українська мова або радше її суржикова форма — це мова народу, який його оточував. Натомість українську як переважно мову науки Ляскоронський почав уживати тільки у 1920-х рр. Втім «українофіль-

3 Грушевський М. С. Автобіографія, 1906 р. *Великий Українець. Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського*. Київ, 1992, 199.

4 Ляскоронський В. Г. Невидані спогади В. Г. Ляскоронського за Володимира Боніфатієвича Антоновича як професора. *Україна*, 6, 1928, 70.

5 Ляскоронський В. Г. Невидані спогади В. Г. Ляскоронського за Володимира Боніфатієвича Антоновича як професора, 70.

6 Примаченко Я. Наукова, педагогічна, громадська діяльність Василя Ляскоронського. *Грінченко — Сетон міжнародний журнал молодих науковців*, 4, 2022, 77–86.

ство» Ляскоронського можна побачити лише в тому, що він у своїх роботах виступав на позиціях автохтонного розвитку слов'ян Придніпров'я, про що йтиметься нижче.

Архівна спадщина Ляскоронського величезна і складається з різних груп матеріалів, одна з яких зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського НАН України (далі — ІР НБУВ). Про зміст окремих листів та документів цієї групи вже йшлося у роботах окремих дослідників⁷. В архіві Національного музею історії України (далі — НМІУ) зберігається ще одна велика група матеріалів. Вона складається з чернеток та версій тих самих наукових робіт, які зберігаються у ІР НБУВ і окремі з яких опубліковані. Відмінними є листи та папери приватного характеру, серед яких найцікавішими є кореспонденція з сестрою — Катериною Григорівною Ляскоронською, випускницею Сорбонни, акушеркою та лікаркою спочатку III Київської гімназії, а потім радянської школи на Подолі. Особисте життя як Василя, так і Катерини Ляскоронських не склалося, тому вони прожили близько 20 років разом, ведучи спільне господарство. Це знайшло своє відображення у змішаному характері того архіву, який пізніше потрапив до НМІУ. Тут збереглися їх гімназичні зошити, чернетки, малюнки, договори оренди спільної квартири № 1 по вул. Велика Житомирська, 38. Судячи з заяви про надання пенсії, датованої 1930 р., Катерина Ляскоронська пережила свого брата. Після її смерті усі папери, не сортуючи, передали у музей, де вони зберігаються й сьогодні. Величезний обсяг архіву, його різножанровість та безсистемність вимагає комбінованих зусиль істориків, археологів, нумізматів та етнографів у його обробці та публікації. У цій статті я обмежусь тільки невеликою добіркою листів, яка допоможе читачу скласти враження як про характер цього архіву, так і той соціально-економічний контекст, у якому Ляскоронський формувався і працював як дослідник, викладач та співробітник Лаврського музейного містечка.

Насамперед декілька зауважень стосовно тих матеріалів архіву, які й сьогодні не втратили свого значення. Коло зацікавлень В. Г. Ляскоронського було надзвичайно широким і охоплювало історію західної Європи, давню та середньовічну історію та нумізматику України і Росії, історичну географію України, археологію та історичну топографію Києва, історію релігій та етнографію України, історію середньовічної скандинавської літератури. Обізнаність у класичних, середньовічних та сучасних європейських мовах надавали досліднику неабияких переваг у роботі над джерелами та їх збором для тієї

7 ІР НБУВ. Ф. 90. Особиста справа професора В. Г. Ляскоронського. Оп. I, спр. 1–569; Ситник О. М. Фонд В. Г. Ляскоронського в рукописному відділі ЦНБ АН України як джерело до вивчення життєвого шляху та наукової діяльності історика. *CARPATICA — КАРПАТИКА*, 2. Ужгород, 1993, 247–250; Завальна О. М. Особисті документи академіка ВУАН професора В. Г. Ляскоронського (1859–1928 рр.) у збірці наукового архіву НМІУ. Національному музею історії України — 110. Тематичний збірник наукових праць. Частина 2. Ред. Ю. Олійник. Київ, 2009, 165–173.

чи іншої наукової розвідки. Варіанти збережених чернеток опублікованих робіт⁸ демонструють нам лабораторію дослідника, а саме те, як робилася та чи інша стаття або книжка. Папір, на якому зроблені записи, часто говорить як про їхній час, так і економічне становище дослідника у той чи інший період. Багато важливих рукописів зроблено вченим напередодні Першої світової війни та у перші 10 років існування радянської влади, коли відчувався брак у всьому включно з папером і видавничими можливостями. Деякі з ідей та спостережень Ляскоронського так і залишилися невідомими, хоча не втратили свого значення. У запропонованій статті я зупинюся лише на декількох важливих роботах, які характеризують Ляскоронського як дослідника.

Дослідження землі Переяслава Руського

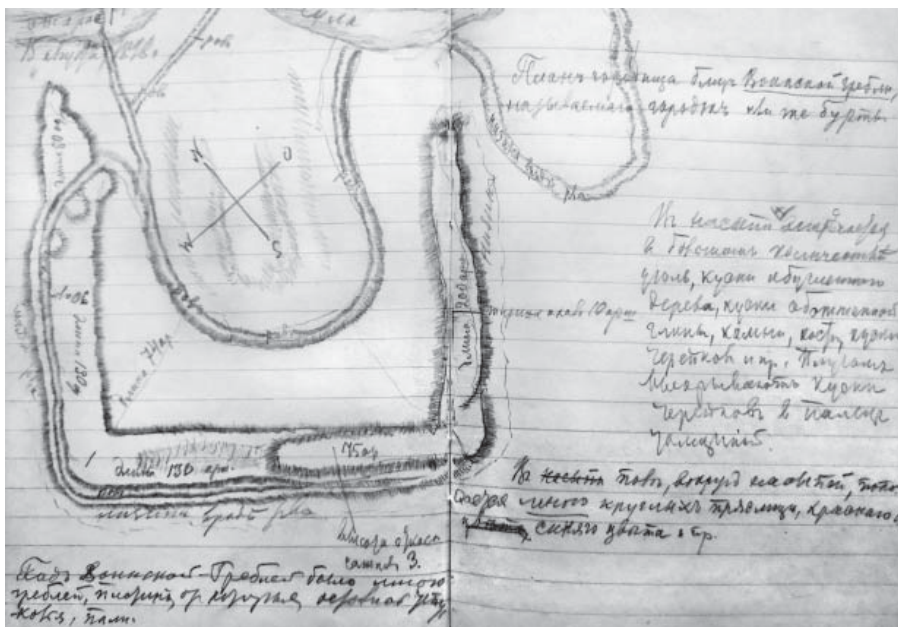
Як учень професора В.Б. Антоновича, Ляскоронський працював над магістерською роботою, присвяченою історії Переяславської землі, яка була відзначена срібною медаллю⁹. Те, що залишилося поза увагою історіографії — щоденник студентської подорожі-екскурсії 1898 р. по городищах та курганах Полтавської губернії, який супроводжувався археологічними та етнографічними нотатками, кресленнями городищ та окремими малюнками місцевості. Серед них є зображення городища Воїнська Гребля з нотатками про знахідки (іл. 1).

Багато з цих пам'яток не збереглися або були зруйновані, і тому ці архівні матеріали не втратили своєї актуальності і залишаються важливим джерелом з історії археологічних пам'яток Дніпровського Лівобережжя. З іншого боку, щоденник і креслення демонструють ґрунтовний підхід молодого до-

8 Ляскоронский В. Г. 1) *Владимир Мономах и его заботы о благе русской земли: ист. очерк*. Киев, 1892; 2) *Иностранные карты и атласы XVI и XVII вв., относящиеся к Южной России*. Киев, 1898; 3) *Прошлое м. Триполья и окрестные о нем предания*. Киев, 1900; 4) *Гильом Левассер-де-Боплан и его историко-географические труды относительно Южной России: карты Украины XVII века*. Киев, 1901; 5) *Городища, курганы и змиевые валы, находящиеся в бассейне р. Сулы*. Москва, 1901; 6) *О месте расположения летописного города Родни*. Санкт-Петербург, 1904; 7) *К вопросу о Переяславльских торках*. Санкт-Петербург, 1905; 8) *Русские походы в степи в удельно-вечевое время и поход князя Витовта на татар 1399 года*. Санкт-Петербург, 1907; 9) *Городища, курганы, майданы и длинные (змиевые) валы в области днепровского Левобережья*. Москва, 1911; 10) *Северские князья и половцы перед нашествием на Русь монголов. Сборник статей, посвященных Д. А. Корсакову*. Казань, 1913; 11) *Судьба одной археологической находки [клад эмалированных предметов, найденных в окрестностях Десятинной церкви]*. Санкт-Петербург, 1913; 12) *Главнейшие черты общественно-политической и церковно-религиозной деятельности князя Владимира Святого в отношении Русской земли*. Нежин, 1916; 13) *К вопросу о древнейшем плане г. Киева, изданном в 1638 г. Афанасием Кальнофойским. Сборник в честь графини П. С. Уваровой*. Москва, 1916, 202–214; 14) *К вопросу о местоположении, в пределах Южной России района, в котором проповедовал епископ Брунон в начале XI века. ЖМНП. 1916. Август*. Петроград, 1916, 272–295.

Повний список опублікованих праць див.: Гордієнко Д. С. Дві автобіографії Василя Ляскоронського, 671–673.

9 Ляскоронский В. Г. *История Переяславльской земли с древнейших времен до половины XIII столетия*. 2-е изд. Киев, 1903, VII.

Лл. 1. План городища Воїнська Гребля та нотатки В. Г. Ляскоронського
датовані 15 серпня 1898 р. Архів НМІУ

слідника під час написання наукової роботи з історії Переяславської землі. Власне, саме цей підхід відрізняє його від дещо старших сучасників. У передмові до другого видання книжки, яка побачила світ у 1903 р., Ляскоронський згадує своїх опонентів — професорів Голубовського та Тихомирова, які не розуміли сенсу вживання в історичному дослідженні таких чудернацьких слів як делувій, альувій, плейстоцен, льодовикова пора, четвертичний період та ін. Натомість, дослідник аргументує необхідність залучення даних геології, гідрографії, палеогеографії, археології та нумізматики для розуміння соціально-економічного потенціалу території, яку вивчає історик¹⁰. У своєму дослідженні Ляскоронський, розвиваючи погляди В. Б. Антоновича, дотримується позиції автохонного походження населення Придніпров'я. Зокрема, згідно з ним, племена роколанів, згаданих у працях античних авторів — тотожні народу, який в ісламських джерелах згадується під назвою «русів». Тобто йдеться про ту саму спільноту — придніпровських слов'ян, які згадуються у джерелах під різними назвами. Історик не погоджується з тією картиною розселення слов'ян, яку малює літописець. Натомість, він вважає її спрощеною, оскільки переселення ніколи не відбувається масово,

10 Ляскоронський В. Г. *История Переяславской земли*, II–V.

а народам притаманна певна пов'язаність з територією, яку вони займають¹¹. Така думка є дуже близькою до поглядів В.Б. Антоновича, який в одній з посмертно опублікованих праць пише про абсолютно різні типи внутрішнього життєвого укладу «малоросів» та «великоросів». Останні, на його думку, більше схильні до мобільного життя на відміну від перших — прив'язаних до свого природного середовища¹². У своїй праці В.Г. Ляскоронський доволі детально подає характеристику поховального обряду та археологічних пам'яток на території Переяславської землі, розглядаючи все: поховальні пам'ятки, городища, земляні вали та скарби. Він доходить висновку про відсутність перерви у заселенні цієї території у післямонгольський час, на що вказує тяглість в існуванні давньоруських міст та пізньосередньовічних осередків, таких як Переяслав, Ніжин, Борзна, Прилуки, Пирятин, Лохвиця, Лубни, Полтава та ін.¹³ Виходячи з даних нумізматики, а також єгипетського, грецького та римського імпорту, Ляскоронський обґрунтовує ідею давньої осілости населення Середнього Придніпров'я, а також його пов'язаність із балтійською та причорноморською торгівлею¹⁴. Виникнення, розквіт та занепад Переяславської землі Ляскоронський бачив у нерозривному зв'язку з політично-економічною ситуацією у Причорномор'ї. Незважаючи на численні розорення території південної Русі у післямонгольський час, її населення не зникло, а лише кількісно зменшилося і втратило політичну самостійність¹⁵.

Критичний відгук на книжку Ляскоронського написав М.С. Грушевський. Останній очікував від автора отримати відповідь на те, які були історичні прикмети Переяславщини і причини її перетворення в окреме князівство, що відрізняли її від Чернігівщини та Новгород-Сіверщини. Не знайшовши відповіді на ці питання, Грушевський залишився незадоволеним і закинув автору занадто амбіційні завдання та перевантажену структуру монографії. На думку рецензента, книжку можна було б суттєво скоротити і зробити більш вдалою, перенісши багато другорядних деталей у примітки, а також зосередившись на зборі та критичному аналізі всіх відомих фактів, які, на його думку, необхідно було розкласти у певній системі. Завершуючи огляд, Грушевський усе ж доходив висновку про користь цього дослідження, «але ся користь не відповідає масі довголітньої праці, вложеної в сю книжку». Цінуючи Ляскоронського як «відданого науці й пильного робітника», Грушевський закликав автора позбутися методологічних хиб і обдарувати науку «глибше й основніше проробленими працями»¹⁶.

11 Ляскоронский В.Г. *История Переяславской земли*, 88–89.

12 Мельник-Антонович К. Матеріали до біографії В.Б. Антоновича. З невиданих рукописів В.Б. Антоновича. *Україна*, 6, 1928, 60, 62.

13 Ляскоронский В.Г. *История Переяславской земли*, 167 (прим. 2).

14 Ляскоронский В.Г. *История Переяславской земли*, 184.

15 Ляскоронский В.Г. *История Переяславской земли*, 410–411.

16 Грушевський М.С. [Рецензія на книгу В.Г. Ляскоронського «История Переяславской земли с древнейших времен до половины XIII ст.»]. *Записки НТШ*, кн. II, т. XXII, 1898, 13–16.

Дослідження історичної топографії Києва

У 1913 р. вийшла друком книжка В. Г. Ляскоронського «Киевский Вышгород в удельно-вечевое время» — одна з найбільш ґрунтовних праць, яка зараз майже забута. Таку долю книжці багато в чому забезпечила доволі кисла критична рецензія новоспеченого українського академіка Миколи Петрова — незаперечного авторитета у галузі церковно-слов'янських старожитностей та знаного киевознавця¹⁷. У чому ж причина такої реакції на роботу Ляскоронського? Річ у тому, що у своєму дослідженні Ляскоронський дійшов революційного висновку, що літописні згадки про Вишгород або суттєва їх кількість стосуються не однойменного містечка у декількох кілометрах на північ, а певної місцевості на території верхнього Києва. Тут же розташовувалася гора Хоревіця, яку окремі дослідники старого Києва локалізували на підвищеному плато, де був пізніше закладений Софійський собор. Вона відмежовувалася від старої частини з резиденцією легендарного Кия (місцевість Десятинної, Андріївської і Трьохсвятительської церков із садибами) широким ярмом, який йшов від Хрещатика у північному напрямку, розрізаючи підвищення, на яких височіли Михайлівський монастир та Софійський собор¹⁸. У свою чергу під Хоревіцею Ляскоронський розумів північну частину Старокиївського плато, включно з Киселівкою або Замковою горою. Виходячи з того, що у польського хроніста Стрийковського вказано, що Хоревіця пізніше називалася Вишгородом, а також із писемних джерел XVI ст., де на території Києва поблизу Щекавиці згадується місцевість «Вишгород», Ляскоронський розміщував літописний Вишгород саме на території верхнього Києва. «Вишгород», на його думку, складався з двох елементів, у яких розміщувалися різні військові контингенти — наймана дружина і місцева дружина¹⁹ (іл. 2).

У своїй роботі дослідник переглядав топографію «Аскольдової могили», Угорського, Турової божниці, Василівської та Борисоглібської церков, розташовуючи їх у старому місті²⁰.

Ідея книжки Ляскоронського видалася дослідникам настільки парадоксальною, що більшість з них навіть не ознайомились із її змістом і віднесли (та нині відносять) цю працю до жанру історіографічних курйозів. Додамо ще й те, що відповідь рецензенту²¹, який помер у 1920 р. так і не було над-

17 Петров М. [Рецензія на книгу В. Г. Ляскоронського «Киевский Вышгород в удельно-вечевое время»]. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*, кн. I, 1919, 121–122.

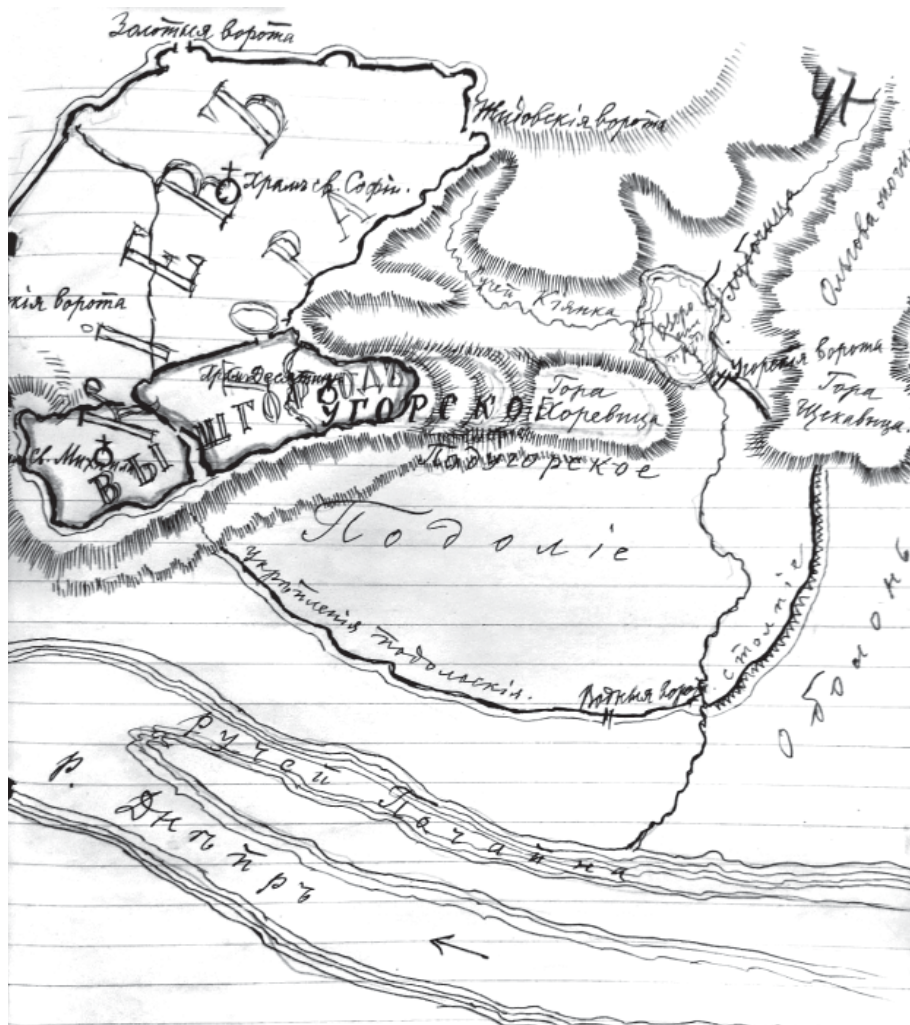
18 Маркевич А. К древней топографии Киева. *Киевская Старина*, 12, 1887, 782–787.

19 Ляскоронский В. Г. *Киевский Вышгород в удельно-вечевое время*. Киев, 1913, XVI–XVIII.

20 Ляскоронский В. Г. *Киевский Вышгород в удельно-вечевое время*, XVIII–XXII, XXVI–XXXIV, 12–14, 17–18, 22–26, 52–54.

21 Ляскоронский В. Г. *К вопросу о Киевском Вышгороде в удельно-вечевое время* [Рукопис неопублікованої статті, датований 17.10.1919 р.]. Архів НМІУ.Ф. 5, оп. 1, од. зб. 42].

Лл. 2. Карта-схема Київського Вишгорода за В.Г.Ляскоронським Архів НМІУ

руковано, а отже можливості формулювання додаткових аргументів автору крамольної книжки так ніхто і не надав.

Микола Петров, судячи з усього, підозріло ставився до ідей молодших колег, а саму тему розглядав закритою і вичерпаю.

Перш за все, він вважав, що ідея Ляскоронського побудована лише на єдиному свідченні Стрийковського. Припускалося, що останній міг користуватися літописними джерелами, які не збереглися. Петров закидав Ляскоронському, що той у своєму намаганні локалізувати Вишгород на території Ки-

ева «пристосовує» більшість відомих літописних джерел про вишгородські події. Переказавши зміст роботи, рецензент вказав на окремі фактичні хиби і завершив рецензію загальним зауваженням про те, що не бачить сенсу вдаватися до більш детального розгляду висновків автора через їх очевидну помилковість.

Свою чергою Ляскоронський не погодився з закидом Петрова з приводу побудови висновків лише на даних Стрийковського. Він вказав, що для його аргументації основними є літописні джерела, а польські — додатковими (с. 2). Непорозуміння дослідників спричинило також різне уявлення про розташування київського замку у литовський час. Так, Петров обмежував його локалізацію лише горою Киселівкою, як це робить і зараз більшість істориків Києва. Натомість Ляскоронський спирався на дані про те, що після нашестя Менглі-Гірея (1482 р.) великий князь Олександр наказав відбудувати замок з усіма церквами, стінами, баштами та іншими спорудами, задіявши при цьому декілька тисяч людей. Розмах цих робіт навряд чи пасував Киселівці. Тому під замком слід розуміти ту площу Києва (з Десятинною і Трьохсвятительською церквами та Михайлівським монастирем), яку він займав у добу Ярослава та його наступників.

Завершуючи свою відповідь, Ляскоронський згадує С. Т. Голубєва, який охарактеризував Петрова як дослідника схильного до перекручування джерел та переробки чітких та зрозумілих джерел до невпізнаності²². Незважаючи на те, що з окремими висновками Ляскоронського важко погодитися, з точки зору оригінальності ідей та сукупності залучених матеріалів його книжка «Киевский Вышгород в удельно-вечевое время» є найбільш ґрунтовною та оригінальною роботою з усіх, які присвячені історичній топографії стародавнього Києва.

Сага про Еймунда

«Сага про Еймунда» або точніше «Пасмо про Еймунда» — відносно коротка сага, що збереглася у складі «Книги з плаского Острова»²³. Зміст саги зацікавив історика у зв'язку з дослідженням подій вбивства синів Володимира — Бориса і Гліба. Аналізуючи детально текст саги та коментуючи його, Ляскоронський дійшов висновку про Ярослава, як найбільш вірогідного замовника вбивства братів²⁴. Згідно з цим джерелом саме Еймунд, що служив

22 Голубев С. Т. *О древнейшем плане города Киева 1638 года*. Киев, 1898, 74.

23 *Flateyjarbók*, ed. Sigurður Nordal, 4 vols. Akranes, 1944–1945. Переказ російською мовою: Сенковский О. И. *Собрание сочинений. Том V. Скандинавские саги. Введение и перевод*. Санкт-Петербург, 541–573. Переклад російською мовою: Рыдзевская Е. А. *Древняя Русь и Скандинавия IX–XIV вв.* Москва, 1978, 89–104.

24 *К вопросу о кончине князя Бориса Владимировича и судьбе его останков* [Рукопис без дати]. Архів НМІУ. Ф. 5, оп. 1, од. зб. 25.

у князя Ярослава Мудрого начальником варязького війська, склав план та був виконавцем вбивства князя Бориса Володимировича, названого у сазі Буриславом. Ярослав, хоч і знав про намір Еймунда покінчити з Борисом, був дуже стурбований розголосом про вбивство брата Бориса і вкрай стривожився, оскільки побоювався, що це може викликати великі хвилювання серед народу, який любив князя Бориса і визнавав його прямим спадкоємцем київського великокнязівського престолу. Тому Ярослав свідомо відмовився від похорону вбитого брата і запропонував варягам самим поховати тіло князя Бориса, що й було виконано. Зважаючи на зрозуміле з боку Ярослава небажання відкритого похорону по зрадницькому вбитого брата, останки його, а саме голову, поховали у вишгородській церкві св. Василя. Обставини смерті Бориса, до якої був причетний Ярослав, не хотіли розголошувати під час його князювання і лише після смерті Ярослава виникла необхідність у формуванні культу святих мучеників Бориса та Гліба. Це, на думку Ляскоронського, було пов'язано з політичними негараздами на Русі, успішними нападами кочовиків на Київ, стихійними лихами та народними повстаннями, які мали бути подолані за допомогою звернення до пам'яті згаданих князів-мучеників як захисників миру у Руській землі.

Такий виклад подій суттєво відрізняється від тієї інтерпретації, яка існує в історіографії, де під Буриславом розуміють Святополка²⁵. У вищезгаданих архівних збірках Києва існує декілька варіантів рукопису дослідження, присвяченого Еймундовій сазі як історико-географічному джерелу²⁶. У ньому Ляскоронський піддав сумніву ототожнення полоцького князя Брячислава Ізяславича з противником Яріцлейва/Ярослава конунгом Вартілафом, який згадується у сазі. Дослідник звернув увагу на те, що полоцькі князі не цікавилися Києвом, бо не мали на те ані ресурсів, ані політичних амбіцій. Іншою вадою такого ототожнення є хронологія подій. У сазі вони розгортаються одразу ж після смерті Володимира, тоді як конфлікт між Ярославом та Брячиславом відбувся у 1021 р. На думку дослідника, події у сазі відбуваються не на півночі, а на півдні Русі. Звертаючи увагу на ранню дату закладення стін та побудови Софійського собору у пізніх *Воскресенському* та *Никонівському літописах* (1017 р.), порівняно з пізньою, що подана у *Лаврентіївському* та *Інатіївському літописах* (1037 р.), Ляскоронський схильний був більше вірити першій, оскільки вона є більш логічною в контексті інших, зокрема західноєвропейських джерел. Відомо, що вся друга половина князювання Володимира була пов'язана з укріпленням та обороною південних рубежів Русі проти печенігів. Отже, сама ідея створення монументальних укріплень Києва з Софією та Золотими Воротами мала належати саме йому,

25 Ильин Н. Н. *Летописная статья 6523 года и её источник*. Москва, 1957, 86–95.

26 *Эймундова Сага как историко-географический источник для древнего периода русской истории* [Рукопис без дати]. Архів НМІУ. Ф. 5, оп. 1, од. зб. 65.

а не Ярославу, який був далекий від розуміння усіх цих запозичених у Візантії ідей. В його час дерев'яні будівлі Володимира були замінені на кам'яні. Спираючись на пізні свідчення, подані у польських хроніках Длугоша та Меховського, Ляскоронський звертає увагу на дружні стосунки між Святополком та Борисом і на ту обставину, що на момент смерті Володимира обидва були відсутні у Києві²⁷. Таким чином, у цій роботі дослідника переглядалася традиційна інтерпретація темного періоду в історії Русі, а саме від часу смерті Володимира Святославича до початку князювання Ярослава у Києві. Такий підхід історика пояснює його живий інтерес до археології монументальних пам'яток, до яких він звернувся у своїй археологічній діяльності.

Археологічна спадщина Ляскоронського

Окрім згаданого вище щоденника зі схематичними зображеннями городищ Полтавщини, необхідно відзначити замальовки окремих знахідок єгипетських фігурок, знайдених на київському Подолі, у с. Пекарів на Черкащині та в Остерському повіті на Чернігівщині, а також схематичний план давньоруського Вишгорода. В останні роки життя, Василь Ляскоронський займався археологічними дослідженнями Золотих Воріт та садиби Софійського собору (іл. 3).

У 1925 р. у 35 м на північ від Софійського собору утворилося провалля, на місці якого було закладено рятівний розкоп, орієнтований з південного заходу на північний схід (іл. 4).

В результаті розкопок проведених тут під керівництвом Ляскоронського, був виявлений підземний хід, а також фундамент будівлі неправильної прямокутної форми зі стінами товщиною 0,5 м та підвальним приміщенням глибиною 2,4 м, стеля якого трималася на поперечно укладених балках. На розкопаній площі знайдено велику кількість битої цегли, полив'яних кахлів та глиняного й скляного посуду, датованих XVII–XVIII ст., а також мідних та срібних монет XIV–XIX ст. Серед знайденого матеріалу трапилися й уламки цегли, фрески, скляні браслети та висла візантійська печатка. Характер зафіксованої будівлі не був зрозумілим, тому її інтерпретацію відклали на наступний, 1926, рік, протягом якого планували продовжити розкопки. У плани входило спорудження над розкопом спеціального павільйону. Проте Київський виконком не виділив необхідних коштів, і через руйнацію споруди її було вирішено засипати. Таким чином, проведені роботи попереднього року, за словами самого Ляскоронського, звелися нанівець²⁸.

27 Эймундова Сага как историко-географический источник для древнего периода русской истории, 44–51, 61, 163–165, 199.

28 Ляскоронський В. Розкопи на подвір'ї Софійського собору в Києві. Осінь 1925 р. *Коротке звідомлення Всеукраїнського археологічного комітету за археологічні дослідження (Коротке звідомлення ВУАК) 1925 року*. Київ, 1926, 87–92; Іванисько С. До історії археологічних

Іл. 3. Малюнки В. Г. Ляскоронського випадкових знахідок єгипетських фігурок у Пекарях та Києві. Архів НМІУ

Рятувально-охоронну мету мали також дослідження решток Золотих Воріт у 1927 р. В архіві НМІУ зберігся акт щодо стану Золотих воріт на момент початку тут археологічних робіт. Варто навести цей документ, який характеризує стан збереження пам'ятки після обстрілу Києва більшовиками у січні 1918 р. та загалом ставлення радянських громадян до неї²⁹:

З внутрішнього боку попід стінами знайдено багато щєбню з великими валунами-каменями, що повипадали з мурів, деяке велике каміння в мурах теж висить на половину в повітрі, бо цегляна кладка біля них обсипалась і через деякий час вони теж упадуть дотолу. У довшій стіні Золотої брами з внутрішнього боку, там де ховались безпритульні, за аркадою з внутрішнього боку стінки знаходиться чоти-

досліджень Софії Київської. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*, 5, 2014, 14–20, 17.

29 Подано в оригінальній орфографії.

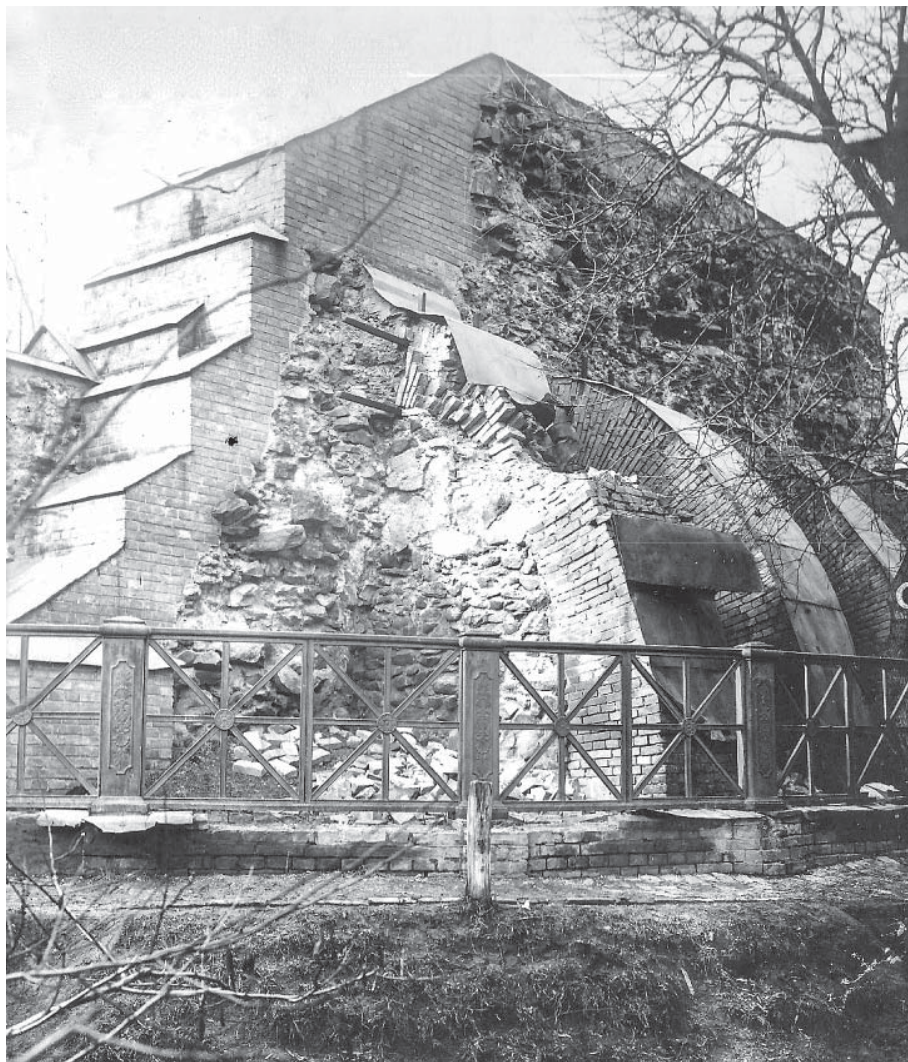

Іл. 4. Фото розкопу В. Г. Ляскоронського у садибі Софійського собору у 1925 р.
Архів Національного заповідника «Софія Київська»

р'юхкутний стовп, складений із шарів велико-київської цегли та каменів. Цей стовп, кепсько пристосований до стіни, може швидко впасти додолу, бо між ним та стінкою є велика щілина. Стінки внутрішнього боку брами дуже поповані від вогкості та повітря, багато цегли повитрушувалось та повисипалось, в деяких частинах є дірки. Зовнішній вигляд довгої стіни, з боку контрофорсів теж в загрозливому стані, а саме: деякі великі наметні в верхніх рядках ледве тримаються в стіні, бо цегла та цемент навколо їх обсипалися, й вони швидко почнуть випадати додолу. На розі цієї ж стінки перший з півдня контрофорс зруйновано від гарматного набою. З боку контрофорсів помічається велика дірка в стіні між 3 та 4 контрофорсами, що йдуть від півдня на північ, при чому дірка наскрізь. Навколо залізних прутів, що скріплюють дві стіни Золотої брами, повисло каміння, через що зробились великі дірки, які треба негайно закласти та зацементувати, щоб не заходила вода та не руйнувала. Залізне покриття брами в деяких частинах здерто та поповано. Залізна обшивка, що йде на всіх п'ятих контрофорсах знята зовсім, за винятком першого контрофорсу, що дуже попована. Навкруги попід стінами Золотої брами помічається багато людських астраментів, що забруджують не тільки землю біля брами, але й повітря³⁰.

В ході розкопок Золотих Воріт Ляскоронським знайдено залишки фундаменту південної частини західної стіни, змурованого з великих каменів,

30 Архів НМІУ.Ф. 5.

Іл. 5. Фото Золотих Воріт після артилерійського обстрілу Києва 1918 р.
Архів Національного заповідника «Софія Київська»

складених одне на одного на розчині рожевого кольору. Зі сходу від знайдених залишків було виявлено дерев'яну конструкцію у вигляді тину. Як показали останні археологічні дослідження, цей «тин» виявився дерев'яним кріпленням дороги XVII–XVIII ст., яка була прокладена у проїзді воріт³¹.

31 Ляскоронський В. Звідомлення про розкопи біля «Золотої Брами» у Києві восени 1927 р. *Хроніка археол. та мистецтва*. Ч. 3, 1931, 45–47, Высоцкий С. А. *Золотые Ворота в Киеве*. Киев, 1982, 81.

В архіві НМІУ зберігається щоденник розкопок Золотих Воріт, що містить замальовки, обміри та записи зроблені студентом Музейного відділення Київського Художнього інституту Михайлом Макаревичем³². Як і дослідження території Софійського собору, ці розкопки завершилися в тій же атмосфері незацікавленості влади у підтримці та збереженні пам'яток культури, а також безпорадності перед невіглаством радянських безпритульних, що кидаючи каміння в літнього Ляскоронського розбили йому голову і спалили знайдені ним дерев'яні конструкції³³.

В. Г. Ляскоронський та нумізMATика

НумізMATика, особливо римської доби, була темою, яка цікавила дослідника все життя і якою він захопився під впливом В. Б. Антоновича³⁴. В його архіві збереглися численні виписки про знахідки та типи монет з теренів України.

На той час найбільші нумізMATичні колекції Києва були у розпорошеному стані. Найбільша з них, що налічувала 61 798 монет належала Мюнц-кабінету Київського університету св. Володимира. У 1920 р. на базі університету було створено Київський інститут народної освіти. Через чотири роки археологічний музей та Мюнц-кабінет, що існували при університеті, були ліквідовані³⁵. За дорученням Всеукраїнської археологічної комісії (ВУАК) при Всеукраїнській академії наук (ВУАН) зберігання колекції Мюнц-кабінету було доручено Василю Ляскоронському. У 1927 р. йому, як завідувачу кабінетом, було запропоновано звільнити опечатану кімнату, де перебувала нумізMATична колекція. ВУАК звернулася до ВУАН та Лаврського музейного містечка виділити кошти на перевезення та організацію музею. Керування цією справою було доручено Ляскоронському.

Ще одна нумізMATична колекція належала ліквідованій Київській духовній академії (КДА). Вона складалася зі свого зібрання та зібрання Леопардова (7,5 тисяч монет), подарованого академії у 1893 р. Після ліквідації КДА колекція перебувала спакованою у ящиках у одному з корпусів Братського монастиря на Подолі. У 1922–1923 рр. надійшов сигнал про систематичне пилондрування колекції. Створена з цього приводу комісія знайшла біля

32 Макаревич М. М. *Щоденник археологічних розкопок біля Золотої Брами*. Архів НМІУ. Ф. 5, оп. 1, од. зб. 20.

33 Мельник-Антонович К. М. Василь Григорович Ляскоронський.

34 Ляскоронський В. Г. Римская монета в пределах Южной России, как исторический источник для древнейшего периода русской истории. *Известия Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине*, XXXIII, 1920, 1–16; Ляскоронський В. Г. Римські монети, які знайдено на території м. Києва. *Український музей*, 1, 1927, 27–41.

35 Зразюк З. О. *Мюнц-кабінет Київського університету св. Володимира; становлення, діяльність та доля колекції (1834–1930-і рр.)*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Переяслав, 2021, 14–15.

одного з відкритих ящиків розкритий каталог збірки, за яким грабіжники відбирали монети. У зв'язку зі створенням Всеукраїнського музейного містечка у Лаврі було вирішено передати цю колекцію для спеціально створеного відділу нумізматики. На той час Ляскоронський був уже в поважному віці. Судячи з його друкованих робіт, монети були лише частиною його широких інтересів. Це, очевидно, викликало критику в деяких колег. Ось як відгукується про нього В. А. Шугаєвський (1884–1966):

[...] для упорядочения коллекции и заведывания ею был приглашён профессор В. Г. Ляскоронский, историк по специальности, но занимавшийся также вопросом о находках римских монет на Украине, что давало повод считать его нумизматом. Ему было поручено срочно составить инвентарь наличной коллекции и попытаться выяснить, что было похищено до этого момента из б. академической коллекции. Насколько полон и точен составленный им список похищенного и на основании каких материалов составлялся [по словам б. директора ВМГ Куринного этот список должен быть в архиве ВМГ] — не знаю; но если судить по составленному Ляскоронским же инвентарю [я не помню точного его заглавия; кажется он называется описью], то он должен быть невысокого качества. Инвентарь же — крайне слабое, переполненное разнообразными, иногда очень грубыми, ошибками совершенно не пригодное для использования в качестве инвентаря [об этом ниже]. Назначенный в 1924 г. директором «Лаврского Музея» П. П. Куринный уже застал проф. Ляскоронского заведывающим нумизматическим отделом Музея, распоряжавшимся коллекцией. В последующее время, до мая 1927 г., Ляскоронский приобрёл несколько отдельных экземпляров монет, несколько небольших групп [среди них есть и поддельные античные монеты, как можно убедиться при нынешней приёмке комиссией Н К Пр. Нумизматической коллекции ВМГ, принимавшиеся, видимо, Ляскоронским за подлинные экземпляры остатки коллекции проф. Антоновича количеством свыше 800 шт. [кажется поздние западноевропейские монеты очень ограниченного исторического значения], клад русских копеек и денег XVI–XVII вв. в количестве 700 шт. [из с. Лобутьки], небольшой клад пражских грошей и крымских «акче» XI–XV ст. При нём же, кажется, был передан из Исторического Музея и т.н. «Китаевский клад», — большое количество разнообразных русских и иностранных серебряных монет, медалей, наградных военных крестов, и т.д. преимущественно XVIII и XIX вв., представляющий повидимому, часть разнообразных вещевых и монетных пожертвований в Лавру со стороны богомольцев, а потому имеющий большой историко-бытовой интерес. Найден он был на территории лаврского имения — «Китаево» близ Киева, будучи зарыт там, как можно думать, монахами, прятавшими лаврское имущество при ликвидации Лавры. В 1927 году, в виду обнаруженной Ляскоронским беспомощности в овладении нумизматической коллекцией, я, по распоряжению НК Пр. СССР был переведён в помощь ему из Черниговского Государств. Музея. Обнару[жи]в крайнюю неупорядоченность собрания, граничившую в отдельных частях его с хаотическим состоянием [это могла частью констатировать ныне и комиссия НК Пр.], я пытался начать систематизированную работу, но встретил со стороны Ляскоронского резкий отпор, так как он считал, что все «в порядке», и я подрываю его авторитет. Мои указания, основывавшиеся на фактах, не имели успеха; отношения принимали неприятный характер, и однажды привели к острому конфликту, бывшему предметом разбирательства научной коллегией Музея.

Враждебно относился Ляскоронский и к моим указаниям на многочисленные крупные ошибки составленного им инвентаря. В дальнейшем мне пришлось заняться второочередной работой разборкой клада из с. Лобутьки, «Китаевского клада», выполнять отдельные поручения Ляскоронского, принимать участие в общей работе Музея и т.д.³⁶

Різку критику В. К. Шугаєвського можна пояснити як особистою кар'єрою невлаштованістю, так і різними завданнями нумізматичних студій, які перед собою ставили обидва дослідники. Шугаєвський був набагато молодшим за Ляскоронського, а крім того, з 1910 р. по 1917 р. працював у Ермітажі, де займався укладенням каталогу римських монет. Повернувшись в Україну, він працював у чернігівських музеях і 1919 р. намагався отримати посаду при Мюнц-кабінеті Київського університету³⁷.

У 1918 р. дослідники листувалися. Шугаєвський цікавився змістом книжки Ляскоронського, а саме чи планував той обмежитися тільки констатацією місць знахідок чи ширшими питаннями, наприклад, причиною появи римських монет на Україні та їх складом³⁸. У своїй роботі Ляскоронський спирався на неперевірені дані, через що став пізніше об'єктом критики колег. Очевидно, що Ляскоронського цікавило історичне значення появи римських монет у їх загальноєвропейському контексті. Саме через це він, ймовірно, підтримував контакти з провідними археологами Швеції — Оскаром Альмгреном³⁹ та Туре Арне — і цікавився станом цієї проблематики у Скандинавії⁴⁰. Отже, треба гадати, що саме римські монети були предметом конфлікту інтересів обох дослідників. Звісно, працюючи з величезною колекцією Ермітажу, Шугаєвський міг краще орієнтуватися у римських монетах, проте як він делегував свою компетенцію старшому колезі — це вже інша справа.

Нумізматика є доволі складною галуззю знань, де авторитет дослідника визначається як багаторічним досвідом роботи з монетами, так і доступом до довідкової літератури. Останньої просто не було, а та стара, яка належала Київському університету, була недоступна з різних причин. Крім того, були й інші обставини, про які згадувала Катерина Мельник-Антонович:

36 Шугаевский В. *К истории нумизматической коллекции Всеукраинского музейного городка /ныне Музейный Городок Украины/Документы/акты, справки, списки др. О работе комиссии НКО про приёму музеем нумизматической коллекции за 1936 г.* Архів НМІУ. Ф. 1, оп. 1, од. зб. 46.

37 Білокінь С. Музей України. Збірка П. Потоцького. Дослідження і матеріали. Київ, 2006, 88 (прим. 327).

38 Острянюк А. М. Знахідки римських монет на Чернігівщині (з епістолярної спадщини В. А. Шугаєвського). *Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр.*, 5, 2012, 316–319.

39 Міщук Г. Рукописні документи історика та археолога В. Г. Ляскоронського, 30.

40 У шоденнику Туре Арне, датованим 19 вересня 1926 р. є такий запис: «Неділя. Приїзд до Києва. Подорож до Печерського монастиря. Зустрів проф. Ляскоронського (римські монети, Сага про Еймунда). Рудинський з сестрою Сашею. Вечанський: Ернст, Макаренко. Знайомство у музеї з виставкою української порцеляни та ін. Малюнки Нарбута. Вечера у Рудинського, зустріч з Макаренко». *Ture J. Anres resor i Ukraina Dagbok från utrikes resor.* Antikvarisk Topografiska Arkivet. A 133.

Працював Василь Григорович в найгірших обставинах, в холоді та в різних невигодах; не раз виконував обов'язки директора Заповідника, дізнаючи при тому різних неприємностей та образ, крім важкого клопоту, то по судах, то з інвалідами, то по різних установах. Крім того, йому доручено було і редагування Музейного Збірника⁴¹.

Незважаючи на таке значне навантаження, як свідчить дослідниця, Ляскоронський знаходив час для відвідування бібліотеки та пошуків нових відомостей про знахідки грецьких та візантійських монет, які збирав для своєї нової роботи. В архіві НМГУ зберігся «Щоденник завідуючого нумізматичного відділу Лаврського музею Культів та Побуту 1927–1928 рр.». З нього ми дізнаємося, якою роботою займався вчений напередодні своєї смерті. Щоденник розпочато 22 листопада записом про визначення скарбу російських монет, знайденого у Китаєві, що складався з 76 срібних монет доби Івана Грозного, Федора Івановича, Бориса Годунова, Лжедмитрія I, Владислава Сигізмундовича, Василя Шуйського та ін. Останній запис щоденника датується 15 грудня (четверг) такого змісту:

Контрольно переглядали збірку західно-європейських та східних монет, причому усі східні монети перекладено в окрему вітрину для кращого їх розсортування та визначення. Після цієї роботи був на нараді ВУАКУ, — археологічного відділу, де між іншим піднімалося питання про утворення постійного кожномісячного археологічного бюлетню, на манер «Археологічного літопису М. Ф. Біляшівського».

На наступній сторінці тільки проставлено та підкреслено дату — 16 грудня (пятниця). Це останній запис у щоденнику. Далі, як відомо, Ляскоронський захворів на запалення легенів, від чого і помер.

«Лабораторія» дослідника

Ми не часто ставимо собі питання про те, де і в яких суспільно-економічних та політичних обставинах історики створюють свої тексти. Немає сумніву, що, приміром, М. С. Грушевський був талановитим та працьовитим дослідником. Однак, успіх його енциклопедичного розмаху був гарантований успадкованими статками, влаштованою кар'єрою та колективною допомогою молодших колег, що збирали для нього архівні матеріали для чергового тому «Історії України-Русі». Мабуть, ще більше мотивувало автора захоплення політикою та месіанське розуміння національного значення цього багатотомного видання. В. Г. Ляскоронський демонструє повну протилежність. Помірні прибутки давали набагато менше можливостей реалізуватися і не відповідали занадто широкому діапазону інтересів. Відсутність цікавості до політики, захоплення винятково наукою і, очевидно, розуміння її не просто

41 Мельник-Антонович К. М. Василь Григорович Ляскоронський: Некролог, 374.

як вироблення формально наукових, а саме оригінальних текстів, були більшими за кар'єрний конвенціоналізм.

Судячи з персонального архіву Ляскоронського, більшість його наукових текстів була створена у його помешканнях. Матеріал рукописів різноманітний — від гербових паперів до конторських книг, шкільних зошитів та шпалер, що свідчить про зміну як стандартів життя — як особистих, так і загалом у країні. Очевидно, що стандарти ці поступово погіршувалися. Зокрема, 5 січня 1905 р. з Тифлісу «Товариством кахетинських власників садів» «Кახетія» на домашню адресу Ляскоронського у Києві відправлено замовлений ним ящик вина на суму 20 рублів 96 копійок. Те, що міг собі дозволити Ляскоронський в 1905 р., суттєво контрастує з тими можливостями, які були у Києві у 1918 р., про що згадує його сестра Катерина у листі від 16 січня.:

Дома у нас всё благополучно пока, но мы ещё дежури́м по ночам ежедневно, даже и дамы на парад[ном] ходе, хотя и с чистыми руками, а грабежи по ночам и днём считаются сотнями, но домовые комитеты отважно сражаются чем попало. Даст Бог, наконец, окончатся наши мучения, и мы вздохнём свободно⁴².

У записці на зеленому бланку Київської Фундуклеївської жіночої гімназії, датованій 25 березня 1918 р., Катерина дякує Василю за надіслану поштівку з якої дізналася про його більш-менш спокійне життя у Ніжині та можливість займатися своєю справою і навіть готувати рукописи до друку. З цього ж листа дізнаємося про дороговизну у Києві та приклади цін на продукти: м'ясо — 1,50 руб. за фунт, десяток яєць — 1.80 руб., масло — 7 руб. за 2 фунти⁴³.

Повернення до Києва у 1922 р. суттєво погіршило фінансове становище Ляскоронського. Майже до свого призначення на посаду завідувача нумізматичним відділом Лаврського музейного містечка, він не міг знайти оплачуваної роботи за своїм фахом, хоча брав активну участь у різних комісіях, секціях та комітетах ВУАН.

До 1917 р. історик мешкав за двома адресами: у Києві в будинку 38 по вул. Великій Житомирській та зйомній квартирі у Ніжині — під час роботи у Ліцеї Безбородька. Крім того, Ляскоронському належала садиба у Пирятині, яка дісталась йому у спадок. На її території розташовувалися будинок, флігель, комора, два сараї, «лавка» з житловими приміщеннями, погріб та ще один сарай. За цю нерухомість у 1911 р. «статській советник» В. Г. Ляскоронський заплатив 1764 рублі податку Пирятинській міській управі.

Київська квартира Ляскоронського була без електрики до 1913 р. Як видно з листа його сестри, датованого 10 травня 1912 р., ініціатива походила від самого господаря будинку, який за 125 рублів зобов'язувався підключити електрику до квартир та безпосередньо керував її встановленням. Освітлен-

42 Архів НМІУ. Несортовані листи.

43 Архів НМІУ. Несортовані листи. № 29.

ня планувалося розподілити так: у кімнаті Ляскоронського одну лампу посередині стелі та 3 штепселі, а ще одну пересувну лампу планувалося встановити на письмовому столі або біля ліжка.

У зв'язку із зміною власника будинку з його новим господарем К. В. Бароном 1 червня 1914 р. був укладений договір оренди. З його змісту дізнаємося про те, як виглядала квартира вченого. Вона складалася з п'яти кімнат, передпокою та кухні, мала туалет, ванну, раковину з необхідними кранами та водогонними трубами. Річна плата становила 1125 рублів. Окрім цього 2 рублі в місяць йшли на утримання швейцара.

Працюючи викладачем у Інституті Безородька, Ляскоронський отримав службову квартиру, за яку, однак, повинен був платити. Вона розташовувалась на другому поверсі будинку по вул. Графській. З так званої Квартирної карти перепису населення, квартир та різного роду споруд Ніжина, що зберігається в його архіві у НМІУ, маємо уявлення про це приміщення. Воно складалося з трьох кімнат: кабінету з двома вікнами, спальні з одним вікном і холодної вітальні з трьома вікнами та електричним освітленням. Судячи з анкети, датованої бл. 1919 р., квартира не була забезпечена водою і не мала ванни. У дворі був колодязь, але вода не була придатна для пиття. Туалет був загальний і розташовувався «на сходах при коридорі». Зберігся офіційно складений реєстр казенних меблів цієї квартири, до якого входили: 1 письмовий стіл, 1 обідній стіл, 1 ломберний стіл, 3 простих столика, 4 м'яких, 16 віденських і 1 простий стілець, 2 м'які крісла, 1 табуретка, 1 залізне ліжко, 1 м'який диван, 1 дерев'яний диван, 1 шафа для одягу.

З поштівки, датованої 26 лютого 1919 р., погашеної печаткою з тризубом уряду УНР і надісланої на київську квартиру одним із колег Ляскоронського, дізнаємося про затвердження його ординарним професором, регулярні виплати заробітної плати та рішення про надбавку у розмірі 900 карбованців за додаткові лекції⁴⁴.

Висновок

Викладена у статті інформація дозволяє краще зрозуміти те середовище, в якому жив та займався наукою В. Г. Ляскоронський. Як і його молодший колега М. С. Грушевський, він належав до тих вчених, формування яких відбулося під впливом В. Б. Антоновича у потужному інформаційному полі російської дореволюційної історичної науки. Грушевський притримувався енциклопедичного напрямку своїх українознавчих студій, заснованих переважно на письмових джерелах. У географічному плані інтереси Ляскоронського виходили поза межі України і торкалися історії Реформації Франції та скандинавської історії та літератури. Українознавчі студії Ляскоронського

44 Архів НМІУ. Несортовані листи. № 158.

побудовані на широкому залученні географічних, геологічних, етнографічних, археологічних, нумізматичних та картографічних джерел. Саме такий підхід до вивчення минулого України, відрізняв Ляскоронського від його сучасників і дратував останніх, що й знайшло відбиток у доволі складній науково-педагогічній кар'єрі вченого. Можна без перебільшення стверджувати, що дослідник став засновником синтезного жанру історичних досліджень. Вадою такого підходу була лише надмірна довіра до інформації писемних джерел, особливо пізньосередньовічного походження, у їхніх повідомленнях про віддалені у часі події. Але незважаючи на це, ідеї та праці Ляскоронського є надзвичайно оригінальними і цікавими, незалежно від того, поділяємо ми їх сьогодні чи ні. Головна їх цінність полягає в тому, що вони примушують нас подивитися на цілком «очевидні» речі з незвичного боку і в котрий раз дають можливість пересвідчитися, що ті ж самі джерела історики читають та розуміють по-різному. Діяльність Ляскоронського як вченого відбувалася у двох різних за змістом та пріоритетами країнах та епохах із різними уявленнями про роль і соціальний статус науковця. Механізм існування, виживання та адаптування вченого у різних політичних та соціально-економічних середовищах є, безперечно, цікавим для вивчення тих умов, у яких історик створює свою наукову продукцію, оскільки допомагає нам її критично оцінити.

Національний музей історії України

ДОДАТКИ⁴⁵
(Архів НМІУ)

Київ, 1881 г.
30 апреля

Дорогая сестра Катя!

Опишу тебе прежде всего, какие впечатления вынес я дорогой в Киев. С самого выезда моего из дому моя компаньонка по дороге — Жежелинская не давала мне покою своею нестерпимою, бессвязною болтовнею. Я понимаю, конечно, что не всё же серьёзничать и молчать, — я и сам не прочь иногда пошутить, посмеяться, но быть атакованным болтливой бабой не шутка. Опишу тебе хоть несколько эпизодов из этого знаменитого путешествия.

---

45 Подано у відповідності до орфографії оригіналу.

Едем мы дорогой, на встречу нам плетётся какой-то мужичек на белой лошади; Как только лошадь поравнялась с Жежелинской, та немедленно харкнула и плюнула, чуть не в самого мужика. Что это вы делаете, спрашиваю я? А це, для того, чтоб быть богатой, отвечает Жежелинская, и не смотря на мои разуверения, проклятая баба продолжала плевать при всякой встречной белой лошади. Потом пришло ей на мысль пошутить со своим кучером: «Ну, Юдо, (так звала она кучера) вставай с повозки, кричит как бы сердясь Жежелинская, «Да чего я встану?», отвечает Юда; «Як чего?, я тебе говорю вставай и только!». Тот начинает медленно слазить с козел. «Ну сиди, сиди», говорит Жежелинская, только как подъедем к вербе — сломай четыре палки, постромляй в повозку шоб була будка, а то бачишь як жарко!» Подъезжаем к плотине. «Ну так шоть, ломать, чи ни вербу, спрашивает с недоверием Юда. «Ах ты сукин сын, хибаж ты знаешь, що це я шутыла? А вин и справди думав. Лизь у воду, достань отой жовтый цвiток!». И бедный Юда должен был доставать жёлтый цветок; тут опять повстречалась белая лошадь и опять пошло харканье и плевание. Наконец, доехали мы до Оржица⁴⁶, где и остановились на постоялом дворе. Закусивши я пошел осматривать остатки укреплений, а барыня изволили напиться пива и когда я вернулся на постоялый двор, то Жежелинская начала бороться с хозяйкой постоялого двора, которая считается её хорошей знакомой. На силу я уговорил ее собираться в дорогу, в продолжении которой она шаталась из стороны в сторону. На дороге всё мне наскучала, чтоб я ей купил горилки, на что я, конечно, согласился, желая только отвязаться от докучливой болтовни. Наконец, часов в 11 ночи приехали мы к ней в хутор; там я переночевал, заснувши после дороги как убитый, а на следующее утро, мы отправились к Днепру, чтобы оттуда переехать в Черкассы. Я, конечно, радовался, что отделаюсь, наконец, от назойливости, но не тут-то было! Жежелинской захотелось сопровождать меня прямо на пароходную пристань, и вот опять мы покатали вместе и опять пошло харканье и плевание, во время которого я притворялся дремавшим.

Приехавши на пристань, мы уговорились с перевозчиками, чтобы нас перевезли в Черкассы. Через несколько времени мы были уже в разливах Днепра, который тогда разливал верст на 12, если не больше. Куда не глянь — везде вода и затопленные деревья. На другой стороне Днепра ходили синие тучи и изредка гремел гром; но медлить было некогда, потому что пароход мог отойти без нас. Уже мы были верстах в 6-ти от берега, на громадных разливах, которые окружали полузатопленное село, как поднялся ветер, который начал наносить тучи прямо на нас. Полил громадный дождь, сопровождаемый громом и молнией, за каждым сверканием которой гребцы набожно крестились. Наконец, ветер и дождь превратились в настоящую бурю, которой начало тащить нашу лодку. Несмотря на то, что я перенёс до-

---

46 Суч. с. Оржиці, Лубенського р-ну, Полтавської області.

вольно бурь на реках, попривык к ним, но попавши в такую, я почувствовал некоторое волнение, особенно, когда гребцы закричали, чтобы приставать хоть к кусту или дереву. Ну, думалось, придётся искупаться хорошо; прикрывшись парусом и причалив в кусты, мы переждали несколько дождь и потом отправились далее. Едва мы сделали несколько сажень вперёд, как недалеко от нас раздался страшный громовой удар, от которого вёсла у гребцов вывалились, потому как они перепугались такого страшного удара. «Оце, мабуть, когось убьєв», сказал один из гребцов. Но убил-ли он кого или нет — не знаю. Через несколько времени мы благополучно прибыли на пристань, но пароход уже отошёл на Киев, и мне пришлось ждать там целые сутки. Я стоял на барже в Черкассах, которые расположены живописно на правом берегу Днепра.

На другой день я был уже на пароходе и плыл к Киеву. На последней станции перед Киевом — Триполье один из жидов, надевший на лоб богомолье, узнавши, что в Киеве бьют жидов, подскочил как сумасшедший и бросился с парохода на баржу, откуда вывалила целая толпа евреев, которые начали суетиться и бегать как угорелые. Оказалось, что жидов бьют в Киеве. Подъезжая к Киеву, пароход остановился у цепного моста, где высадили массу рабочего люду, а также довольно жидов, которых препроводили в безопасности на Печерск, в крепость, остальных жидов заперли в каютах и не высаживали на Подоле, потому что боялись мести народа. Когда я проходил Подолом, то не узнал его: везде виднелись разбитые магазины, возле которых валялся всякий хлам: всё это остатки от разгрома толпы артельщиков и других рабочих, которые разбивали лавки жидов чуть не во всём Киеве. На улицах и площадях виднелась масса солдат в полном вооружении. В Киеве, в это время движение было сильное: везде кадеты, солдаты. Около пяти часов вечера я был свидетелем (потому что дом наш недалеко находится от этого места, о котором я буду говорить), как толпа разбивала пивоваренный завод жида Бродского. Тотчас-же прибыла туда рота солдат, которые хотели отстоять завод; толпа пустила против штыков камни, в ответ на которые раздался залп, положивший на месте несколько человек раненых и одну женщину. На некоторых площадях, кроме войск, были поставлены пушки с необходимыми припасами. Теперь поздно. Устал.

Поцелуй мамашу, сестёр и брата Колю, нежно люблю — твой брат Василий Ляскоронский.

P. S. Надежде Павловне Полторацкой, Андрею Степан[овичу] и всем знак[омым]. кланяйся.

Родаун (близ Вены),
1887 г. 26 июня

Дорогая сестра, Катя!

Наконец-то я собрался написать и тебе. Из письма посланного раньше на имя Мамы, ты, вероятно, знаешь, что я на другом уже уроке, который несравненно лучше прежнего. Вместо полугнилого, слепого, почти разваливающегося сумасброда, которому, как говорится, закон не писан, я имею теперь вежливых, обаятельных людей, которые понимают труд и ценят его. Если бы я остался у Руперта, у меня, наверно, пропали бы целые каникулы, потому что он не отпускал ни одного из бывших прежде у них учителей никуда: репетитор являлся как бы прикованным к одному месту, такая жизнь опротивит хоть кому. Здесь же, где теперь я нахожусь, совсем иные порядки. У меня свободное время в избытке, после обеда я совершенно свободен и могу гулять или читать, или спать, если угодно. В воскресные дни я также свободен. Эти дни, и вообще праздники, мы проводим обыкновенно в поездках куда-нибудь в горы, которые здесь необыкновенно живописны. Само место, где мы теперь живем, очень живописно и отличается здоровым климатом. Оно находится у подножья последних отрогов Альп, тех отрогов, которые тянутся по направлению к Вене. Горы, находящиеся возле нашей местности, очень живописны: они почти сплошь очень высоки, не в пример нашим. На горы ведут дорожки; везде по горах расставлены скамейки, так что во всякое время можно отдохнуть, если кто устанет. Виды везде здесь какие, просто не налюбуйешься ими; я даже купил себе особую книжечку, куда буду снимать все выдающиеся места в окрестности. Не дурно было-бы, Катя, если бы ты сняла несколько видов из окрестностей Лубен.

Недавно мы ездили по зубчатой железной дороге на высоты Каленберга⁴⁷, откуда открывается замечательный вид на Вену и её окрестности. Вена видна вся, как на ладони; вдали, направо синеют горы, над которыми как будто покрытая лёгким туманом высилась снеговая вершина, так назыв[аемый] Шнеберг⁴⁸. На Шнеберге лежат вечные снега; масса туристов посещают это место, откуда открывается восхитительный вид далеко кругом. Меня приглашали посетить эту гору, и я, вероятно, выберу время когда-нибудь и отправлюсь посмотреть снежные вершины Альп, потому что Шнеберг уже принадлежит не Альпам. [На] Каленберг, как я сказал, ведёт зубчатая железная дорога, которая проходит по такой крутизне, что страшно даже глянуть вниз; поезда здесь такие чистые, изящные, что любо посмотреть. Гора Каленберг находится среди нашей живописной местности; кроме Вены и её

---

47 Kahlenberg.

48 Schneeberg.

окрестностей, здесь видны Дунай, Дунайский канал, который проходит через Вену, и масса деревень. На вершине горы построена башня, с которой открывается вид далеко кругом на все четыре стороны. Тут же недалеко находится и прекрасный hôtel с открытым балконом, где всегда бывает масса публики и где по праздникам играет оркестр музыки.

Вообще, место очень и очень хорошее. Все путешественники говорят, что трудно найти в целой Европе столицу с такими прекрасными окрестностями, как Вена. Хотя горы и отстоят от Вены верст на 15-20, но желез[но] дорожники очень быстро перевозят пассажиров, что через полчаса находишься уже далеко от Вены. Ездил я и в так назыв[аемую] здесь Венскую Швейцарию — в Hinter Brül на электрической железной дороге. Эта дорога так прекрасно устроена, а места здесь так живописны, что непривыч[но] человеку кажется, что всё это видишь во сне. Вагоны — это маленькие, чистенькие игрушки, если можно так выразиться; они идут без всяких машин, так что даже странно так что кажется, когда видишь, наприм[ер], как летит сам один какойнибудь вагон; вокруг, по горам разбросаны полуразвалившиеся замки; масса публики посещает эти места. Недалеко от нас, в Perchtoldsdorf живёт знаменитый анатом Ииртит; на днях я предполагаю посмотреть его дом. В России прошёл было слух что Ииртит умер; на самом деле это неправда: он жив, хотя говорят никуда не показывается. Знам[енитый] хирург Бильрот⁴⁹ также живёт, между тем как я сам читал в России его некролог. Вот как у нас врут бессовестно.

В университете я был раза два; присутствовал на торжественном празднике — получении медиками докторских дипломов. Хотя это и было особен[ное] торжество, но всё как то было просто, безискусственно: любо было даже присутствовать на нём.

Посетил я также знаменитую венск[ую] Allgemeines Krankenhaus— госпиталь. Это — целый город с массой зданий, дворов, которых насчитывают здесь несколько десятков; слушал также медиц[инские] лекции: везде простота и безискусственность, как и следует тому быть. Побывал я также в ботаническом саду, где наход[одится] масса растений, начиная от холод[ного] и до жаркого пояса; всё это помещено в особен[ные] грунты, возле кажд[ого] из котор[ых] находится соответ[ствующая] надпись. Масса пальм, кактусов, бананов и других прочих растений дают ясное понятие о тропич[еской] растительности. Сколько здесь различных разновидностей одного какого-нибудь дерева: например, я насчитал около десятка пород клёнов, дубов, берёз и проч. Тут же растут и великолепные цветы.

Недалеко от ботанического сада наход[одится] дворец Belveder, где помещается картинная галерея итальян[ской], фламандской, француз[ской], испанской и друг[ой], школы, как древнего, так и нового стиля. Я видел картины Рафаеля, Корреджо, да Винчи, Рубенса, Рембрандта, Мурильо и

---

49 Theodor Billroth (1829–1894)

друг. Новая школа, особенно француз[ская], поражает прелестью типов и многим не хочется просто уходить отсюда, так здесь хорошо. Я проводил здесь часа по 2, по 3 и всё таки, благодаря массе картин, не успеешь рассмотреть всего хорошего.

В нижнем отделе помещается музей египетских, римских, греческих и друг[их] памятников. Здесь есть огромные египетские саркофаги, которым более 3000 лет; масса посуды, мумий, папирусов; есть и остатки священного «аписа» с его покровами. Кроме того, тут же есть довольно сосудов греч[еских], римских, масса статуй римской, греческой, ассир[ийской] и египет[ской] эпох. В другом отделении музея, в нескольких залах помещ[ена] масса кольчуг, панцырей, оружия, различной утвари: всего и не перечеть.

Приходилось мне видеть и другие музеи, где также масса всевозможных вещей, какие я никогда до сих пор не видел.

На днях я был в Шенбрунском дворце; видел комнаты или лучшие сказать палаты царские; некоторые комнаты отделаны очень хорошо; отделка одной комнаты розовым деревом обошлась в несколько миллионов гульденов; фрески на потолках так искусно сделаны, что в состоянии поразить хоть кого; я невольно почувствовал какое-то благов[ольное] уважение к таким искусным и даровит[ым] мастерам.

В Шеннбрун[нском дворце]. Мы видели зоолог[ический] сад со множеств[ом] животных и птиц; тут есть: тигры, львы, слоны, носороги, медведи, орлы, лебеди (чёрные и белые), гуси, утки разных пород и вообще масса самых разнообраз[ных] видов зверей и птиц. Недалеко от зоологич[еского] сада стоит огромное здание для тропич[еских] растений: оно всё сделано из железа и стекла. Всего и не перечислишь, право, что мне пришлось видеть за это время.

Будь здорова; остаюсь любящий тебя, брат твой Василий Ляскоронский.

10 Мая 1899⁵⁰

Многоуважаемый Василий Григорьевич!

Я только что возвратился из факультетского заседания и спешу Вас уведомить, что книга Ваша принята факультетом в качестве магистерской диссертации. Диспут Ваш назначен на 23 Мая, единственный день свободный в распоряжении факультета; Официальными опонентами назначены: я и Голубовский. Вам теперь предстоит: 1) повидаться с деканом, 2) напечатать свои тезисы, 3) передать в распоряжение Правления нужное количество экземпляров книги (по числу членов совета — минус тех лиц, которым Вы

---

50 Архів НМІУ. Несортовані листи. № 10.

уже передали) и приготовиться на турнир, на котором конечно Вас никто сшибать не будет.

Возражения до времени турнира может быть зайдите повидаться, узнать соображения *pro i contra*.

Искренне жму Вашу руку
Преданный Вам
В. Антонович

г. Москва,
1903 г., 11 сентября

Дорогая сестра, Еля!

Поздравь, наконец, меня с приват-доцентурой: на днях я избран и утверждён приват-доцентом по кафедре русской истории в московском университете. Я очень рад, что добился таки того, к чему стремился и показал киевским профессорам, какие они скоты. В московском университете и спору не было о том, чтобы запрещать или же не разрешать приват-доцентуру магистру: здесь это считается правом, которого никто не может лишать человека за здорово-живешь, как говорится. Здешние профессора отнеслись очень сочувственно и предупредительно. На будущей неделе буду читать вступительную лекцию, а затем прочту одну-другую лекцию для студентов и постараюсь возвратиться в Киев, так как я получил отпуск всего на две недели. В дальнейшем будущем я постараюсь устроиться таким образом, что переведусь в Киев, но до поры до времени, буду об этом молчать, пока не устрою дела, как следует. Воображаю теперь злость киевских профессоров, когда они узнают, что я принят приват-доцентом в московском университете, который стоит не в пример выше киевского. Да и студентов здесь больше; так на одном первом курсе московского историко-филологического факультета числится теперь около 300 человек студентов; следовательно чуть не вдвое больше, чем в Киеве на все курсах означенного факультета. Не знаю как они будут успевать в своих занятиях, которых за год набирается очень много. Профессора очень заняты здесь и просиживают много времени не за факультетскими делами, а за экзаменами студентов; по рассказам иному профессору приходится экзаменовывать студентов в течении трёх или четырёх дней, с 10 часов утра до 10 часов вечера: это хоть того и стоит. Вообще, здесь видно люди и сами работают, и другому не мешают — не так, как в Киеве.

Будь здорова! Поцелуй за меня Григория Прокофьевича и деток, а также Прокофия Антоновича.

P. S. Всем знакомым мой поклон.

P. P. S. В Москве стоит теперь очень приятная осенняя погода; воздух здоровый, свежий, так что я гуляю здесь с удовольствием, не так как в Киеве.

Чернетка без адресата. Ф.5, оп. 1, од. зб 112.

Обращаюсь к Вам, как представителю власти и стражу законов Российского государства, с протестом, сущность которого состоит в следующем.

2 сентября, текущего 1917-года, как сообщает мне заведывающий моим имуществом П. И. Горбачёв, в мою усадьбу, находящуюся в г. Пирятине (Полтав. губ.), по Лубенской улице, явились милиционер и член Пирятинской управы и, не сделав никаких попыток вызвать меня для объяснения, велели взломать замки в доме, частью же отворить их посредством отмычек, а затем, проникнув в дом, ещё совершенно неоконченный ремонт (в доме находится несколько разваленных стен, попорчены печи, окна, двери и пр.), тотчас же предоставили его для помещения чешских солдат в количестве 144 (сто сорок четыре) человек. Таким образом, и милиционер и член Управы, совершив в моё отсутствие и без моего на то разрешения, насильственное вторжение в мой дом и усадьбу, самовольно захватили моё имущество и стали в нём также самовольно распоряжаться, не счёл даже необходимым уведомить меня, как владельца имущества, о совершившемся занятии и распоряжении ими моим и движимым, и недвижимым имуществом.

Я вполне понимаю, возможность, в виду военного времени, реквизиции необходимой для войск жилых помещений как занятых, так и незанятых, и, конечно, не только не препятствовал бы отдаче, в случае необходимости, моего дома для помещения воинов-защитников, но даже способствовал бы этому, но захват насильственный, со взломом замков и полным игнорированием хозяина имущества я считаю преступлением, строго преследуемым законом. Тем более, что всякое распоряжение об отводе помещения для военных согласно закону, должно исходить от военных властей и по их непосредственному постановлению, предложенному законному владельцу помещения, а не по распоряжению членов управы, которые могут только указывать военным властям на подходящие для занятия под военный постой помещения, но ничуть не имеют права вторгаться в чужие дома и хозяйничать в них самим. Отговариваться и оправдываться тем, что во время занятия дома меня не было в г. Пирятине, гг. милиционер и член Управы вряд ли имеют какое-либо основание так как я живу не так далеко от г. Пирятина, — всего лишь в 100 верстах по железной дороге в г. Нежине (Черниг. губ), чтобы нельзя было заблаговременно известить меня и даже вызвать для необходимых объяснений. Узнать же о моём местонахождении нетрудно, так как я состою профессором Нежинского Института кн. Безбородько и моё начальство всегда знает о месте моего пребывания, даже в вакационное время. Игнорирование меня, хозяина при занятии моего дома является тем более странным, что вступление чешских войск в Пирятине произошло месяц тому назад и, следовательно, времени было более, чем достаточно, чтобы заранее известить меня о предполагаемой реквизиции моего дома для помещения в нём солдат. К ска-

занному необхідно прибавить, что дом мой, по своим размерам — 12 сажень длины и 5 сажень ширины, — никоим образом не может вместить в себе для жительства, столь большого количества солдат, а именно около 150 человек, и втискивание их в мой дом сделано, по-видимому, с какой-то не вполне ясной для меня недоброй целью. Далее, считаю, также необходимым предупредить, что дом мой ныне насильно захваченный, не окончен ремонтом: в нём есть разваленные стены, испорченные печи, потрескавшиеся потолки, неисправные двери и окна и проч. Особенно опасны в пожарном отношении печи дома, который не отаплиются в течении целых 14 лет, так как я, посещал свою усадьбу только летом, ни одного раза не топил печей, не имел к этому надобности, и печи, конечно пришли за это время в ветхость, поправить которую, за недостаточностью рабочих рук, не было возможности.

Сообщая о вышеизложенном, я прошу Вас, как представителя власти, немедленно же принять меры, необходимые к ограждению как моего дома, так равно и прочих построек, в пожарном отношении и тотчас же вызвать комиссию из сведущих людей для перестраховки означенных моих построек с возмещением, на счёт виновников захвата, страховой премии до такой суммы, которая будет признана специалистами вполне достаточной для того, чтобы возместить мне убытки в случае если мой дом и другое имущество пострадают от пожара, больше возможного при помещении в нём столь значительного количества людей, чем если бы дом мой оставался незанятым.

Кроме того, считаю необходимым также просить Вас обратиться к военным властям с предложением выдать мне следующее по закону обязательство о возмещении мне всех расходов, необходимых для ремонта и дезинфекции моего дома, занятого такой массой людей, после оставления ими моей усадьбы.

В заключении считаю необходимым заявить, что, будучи убежденным, что в Российском государстве существует ещё неотменённым закон о неприкосновенности жилища и имущества русских граждан, я протестую против бесцеремонного, насильственного вторжения, захвата и распоряжения моим и движимым, и недвижимым имуществом чужими лицами, в данном случае — милиционером и членом Управы, — и поручаю Вам, как представителю Власти, привлечь виновных немедленно же к законной ответственности за их противозаконные поступки и предать их в руки правосудия, согласно....., дом же мой, как неоконченный ремонтом, мало преспособленный для зимнего в нём обитания и очень опасный в пожарном отношении, прошу освободить от постоя солдат.

Профессор В. Ляскоронский
г. Нежин, 1917 г., 7 сентября.

Адрес мой: Г. Нежин (Черниг. губ.), здание Института кн. Безбородька,
профессору Василию Григорьевичу Ляскоронскому.

Рукопис. «Квартиронаниматели кв. № 1 Большой Житомирской ул. проф. В. Ляскоронского». Архів Центрального історичного музею, № 553.

Квартиронанимателя квартиры
№ 1 по Большой Житомирской ул.,
профессора Василия Григорьевича Ляскоронского,

Двадцать два года тому назад, я и моя сестра (женщина-врач) поселились в квартире № 1 дома № 38 по Большой Житомирской улице, при чем сестра моя, Е. Г. Ляскоронская, как врач, пользовалась тремя комнатами, а именно: приёмной, кабинетом и спальней, я же, как профессор, пользовался двумя комнатами: научным кабинетом и спальней. В прошлом году, во время моего выезда на службу в г. Нежин (Чернигов. губ), мой кабинет был реквизирован, и в нём поселился Иван Васильевич Бендриков, который обитает в нём и поныне. В настоящее время, получив службу в Киеве — профессором Киевского Археологического Института, я переехал в Киев и поселился снова в своей прежней квартире, значащейся под № 1-м, но И. В. Бендриков, под разными предлогами, не пожелал оставить моего кабинета реквизированного для него.

В виду того обстоятельства, что мне как профессору, приходится проводить много времени в научных занятиях, а также в виду предоставления мне исследовательской кафедры по отделу истории, где надо работать очень усиленно и серьёзно, я нуждаюсь в отдельной комнате для занятий (кабинете), которую в настоящее время занимает И. В. Бендриков, очень меня этим стеснивший. Дело в том, что И. В. Бендриков, часто возвращаясь поздно ночью, проходит через мою спальню и тем, конечно, причиняет мне беспокойство. Кроме того, занимая мой кабинет, И. В. Бендриков совершенно не отапливает его, чем очень захлаживает соседние комнаты, особенно же докторскую приёмную, где пребывают нуждающиеся в помощи пациенты; мало того, зимой в морозы, И. В. Бендриков растворяет окно в комнате, производит сквозной ветер и причиняет ещё больший холод в квартире. Раскрытие окон в комнате делается с той целью, чтобы выпустить табачный дым из комнаты, так как И. В. Бендриков и его жена очень много курят крепкого табаку (махорки). Затем, в виду неимения нами прислуги, мне приходится постоянно отрываться от работы и идти отворять и затворять двери при уходе и возвращении Бендриковых, что происходит довольно часто. Всё это очень удручает меня, мешает моим научным занятиям, действует неблагоприятно на моё здоровье, а потому я прошу Народный Суд придти мне на помощь в этом деле и сделать распоряжение о выселении И. В. Бендрикова из реквизированного у меня кабинета, на занятие которого я имею право, как это явствует из прилагаемого при сем удостоверении, выданного мне моим Начальством.

К сказанному считаю необходимо прибавить, что И. В. Бендриков снимает в том же доме, но только в нижнем этаже квартиру, в которой он живёт уже более десяти лет и которую он всё время оставлял за собой, не смотря на пользование реквизированной комнатой в занимаемой нами квартире.

В заключении считаю необходимым прибавить, что я и сестра моя стремимся не к расширению своего квартирному помещению, а только к сохранению того минимума в квартирном помещении, который полагается научным работникам согласно законам Советской власти.

Профессор В. Ляскоронский
1922 г., 6 ноября, г. Киев.